

Herinneringsmonumenten Ellecom

Anita Matser

75 JAAR
VRJHEID

“Villa Irene”/ “Kamp Palästina”

In januari 1942 waren de bezetters in ons land begonnen om veel mannelijke joden naar aparte werkkampen te sturen. Met dit doel namen ze Landgoed Avegoor in beslag. Veel “werkverruimingskampen” waren gevestigd in noord en oost Nederland. Een berucht werkkamp was in Ellecom gevestigd, de eerste in Nederland. Op 3 september 1942 werden 139 Joden uit de steden Amsterdam, Den Haag en Rotterdam opgepakt en ondergebracht op de zolder van een oude geblindeerde villa, Villa “Irene” aan de Zutphensestraatweg. De oorspronkelijke naam “Villa Irene” werd door de Duitser sarcastisch omgedoopt in “Kamp Palästina”.

Het kamp was een oefenschool in wreedheid. Zij werden beroofd van hun kleding, levensmiddelen, geld en waardepapieren. Slechts dunne kleren en klompen kregen zij ervoor in de plaats. Ze kregen elk een deken en moesten slapen op de kale vloer van de zolder, geplaagd door vlooiën en ander gedierte. De kwellingen duurden 11 lange weken. Op 21 november werden ze gedeporteerd naar kamp Westerbork.

Hans Kooger schrijft erover in het boek “Joods leven in Dieren, Rheden en Velp”.

Max Deen, één van de 33 overlevenden van wat “De Hel van Ellecom” genoemd wordt, kwam in 2004 terug op de zolder van villa Irene, waar hij en zijn kameraden in de oorlog overnachtten.

SS. Schule Avegoor

Tussen 1941 en 1943 was op Landgoed Avegoor een opleidingskamp voor de Nederlandse SS (Schutz Staffel) gevestigd onder de naam "SS-Schule Avegoor". De opening vond plaats op 1 mei 1941. In groepen van 100 man kregen zij theorielessen naar Arische inzichten, schietoefeningen, exercities en sport. Vanaf oktober van dat jaar was de leiding in handen van Hauptsturmführer Alfons Brendel. Men kwam op het idee om de voorbereidende werkzaamheden voor een turnhal en een sporthal aan te laten aanleggen door Joodse gevangenen.

Op 12-8-1942 staan veel kranten vol van het nieuws dat in het opleidingskamp Avegoor de eerste uitreiking plaatsvond van rijkssporttekens (Germanische Leistungsrune) aan zeven Nederlandse SS-mannen. Zie het afgebeelde krantenbericht.

Zowel de landelijke als de regionale kranten maken melding van de eerste Herfstwedstrijden in Avegoor op drie oktober 1943.

Het opschuiven van de frontlinie na de invasie in Normandië had directe invloed op de bezetting van Avegoor. Familieleden van militairen vertrokken met spoed naar Duitsland. De militairen bleven achter op Avegoor en werden ingezet in de Slag om Arnhem in 1944.

Op 16 april 1945 werd de Veluwezoom met omgeving bevrijd van Duitsers. Vrijwel direct werd het terrein Avegoor door de Britse en Canadese militaire leiders gevorderd en in handen gegeven van de NBS (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) om als interneringskamp te dienen voor gearresteerde collaborateurs, NSB'ers en landwachters.

Hierna is het ook gebruik geweest als vakantieadres en voor asielzoekers. Momenteel is het een hotel.

Om informatie op het landgoed over de oorlogsperiode te geven is een luisterkei met informatiebord aan het begin van de oprijlaan geplaatst.

Provinciale Geldersche courant 12-8-1942

Sporthal SS

Opening SS Sporthal

Op 3 september 1942 werden in totaal 139 Joodse mannen (waaronder nogal wat gemengd-gehuwden) onder begeleiding van de SS naar villa “Irene” in Ellecom gebracht. De 139 Joodse gevangenen in villa “Irene” werden gebruikt voor de aanleg van een sportcomplex. Ze moesten in moordend tempo werken aan het grondwerk voor de aanleg van een SS-sportcomplex: een turnhal, 2 exercitieplaatsen, een sportveld en een atletiekbaan. Dit alles onder voortdurend geransel van de Nederlandse SS’ers, die met knuppels en karwatsen te keer gingen.

Zesendertig mannen werden na 6 weken werken in het ziekenhuis opgenomen, ze konden niet meer. De overgebleven mannen voltooiën het werk en gaan na 11 weken dwangarbeid op transport naar Kamp Westerbork. Daar komen ze meer dood dan levend aan. De mannen wegen gemiddeld nog maar 35 kilo.

Een ooggetuige beschrijft:

“21 november 1942: Drie kort stoten op de stoomfluit. Transport in aantocht (...) Maar dit keer ging het anders dan anders dan het gewoon was. Het vrouwelijk personeel

werd teruggestuurd. Waarom? “Ja” zei de chef van de registratie, “dit is zo’n erg transport, dat het beter is dat er geen vrouwen aan meewerken” (...) Ze kwamen de registratie binnen. Deze mensen waren niet aan te zien.

Het leken geen mensen meer. Het waren wandelende geraamten. Vel over been. Volledig uitgeteerd. Ze konden nauwelijks op hun benen staan van magerte ...”

Drie mannen lieten het leven: Alfred Tuvij * 11-12-1891 †11-10-1942 (50 jaar), Jacob de Leon *24-7-1900 †18-11-1942 (42 jaar) en Meier de Groot *1-7-1901 †20-11-1942 (41 jaar). De anderen werden overgebracht naar Westerbork, 12 van hen stierven van uitputting. Kampcommandant Gemmeker laat de andere van de gevangenen in het ziekenhuis oplappen en stuurt ze maanden later alsnog op transport.

Ondertussen werd verder gebouwd aan de sportcomplex. De officiële opening werd verricht door Hanns Albin Rauter, de hoogste vertegenwoordiger van de SS in Nederland. Tijdens de oorlog werd er gesport en getraind door SS’ers en andere Duitse eenheden, waarmee de ontstaansgeschiedenis bijzonder beladen is.

Op 3 september 1945 kwamen 33 overlevenden van de groep Ellecomse Joden weer terug naar Ellecom.

De sporthal is het enige monument van ons land met nationaalsocialistische architectuur. Het werd gebouwd alsof het een boerderij was, om die te verbergen in het landschap. Veel militaire gebouwen werden tijdens de oorlog zo gebouwd, vaak met dikke muren. Zo vielen ze niet op vanuit de lucht. Op 21-12-1999 werd het een gemeentelijk monument.

Grafmonument op de bijzondere begraafplaats

Drie Joodse dwangarbeiders lieten het leven tijdens het werk rond Avegoor. Ze werden begraven op de Bijzondere Begraafplaats, aan de Laan van Athlone 4. Door burgers van Ellecom en door een aantal overlevenden van de groep van 139 mannen werd een comité gevormd om een gedenkteken van natuursteen te plaatsen op de graven van drie joodse oorlogsslachtoffers. Op de steen is een davidster aangebracht. De tekst is zowel in het Nederlands als Hebreeuws:

‘KEER MIJN ZIEL TOT UW RUST,
WANT GOD HEEFT HET ZO BESCHIKT.
ALFRED TUVIJ, geb 11 dec 1891
overl. 11 oct. 1942.
JACOB de LION, overl. 18 nov. 1942.
MEIER de GROOT, geb 1 juli 1901
overl. 20 nov. 1942.’

Joods Monument

Drie Joodse mannen lieten het leven in het Joodse werkkamp Avegoor: Alfred Tuvij 50 jaar, Jacob de Lion 40 jaar en Meier de Groot 41 jaar. De anderen werden overgebracht naar Westerbork, 12 van hen stierven van uitputting. Degenen die “overleefden” gingen naar Polen om te worden vergast. Een aantal uit die groep zijn vrijgelaten. Zij konden het navertellen. Op 3 september 1945 kwamen 33 overlevenden van de groep Ellecomse Joden weer terug naar Ellecom.

Door de burgers van Ellecom en door de groep overlevenden werd een comité gevormd om een gedenkteken te plaatsen op het verzamelgraf van de drie omgekomen kameraden.

De Lions Club Rheden en de Stichting Joods Monument Ellecom gaven de in Ellecom geboren kunstenaar Harry de Leeuw opdracht ook een monument te ontwerpen om de herinnering aan het werkkamp Avegoor levend te houden. Harry de Leeuw heeft een cirkel van 136 stenen gemaakt op een in brons gegoten tafel. In de tafel zijn de initialen gekerfd van de drie mannen die in Ellecom zijn gestorven.

Beeldhouwer Harry de Leeuw en mevrouw Jopie Tol-Bosman met het bronzen tafeltje met 136 kiezelstenen.

Ellecommer en ooggetuige Nico de Winkel was ook betrokken bij de oprichting van het monument. Hij was 10 jaar in 1942 en woonde met zijn ouders vlak achter het landgoed. Het leed van de mannen maakte grote indruk op de jonge Nico.

Op 6 september 1998 is het monument onthuld door Max Deen en de heer Hirschhorn. Het stond in de tuin van villa Irene aan de Zutphensestraatweg 49. Ja, stond, want op 13 maart 2018 werd het monument op brute wijze gestolen. De 4 bronzen poten doorgezaagd en de tafel werd meegenomen. Een werkgroep heeft zich gebogen voor herplaatsing en wederom is kunstenaar Harry de Leeuw bereid gevonden.

Dit monument is 14 april 2019 onthuld. Er is ook een boekje gemaakt: ‘Joods Monument Ellecom, 3 september 1942, 6 september 1998, 14 april 2019’.

Onthulling in 2019

Pieter Meijer

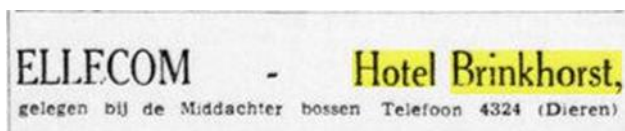

De zoon van de nieuwe eigenaren van hotel-pension Brinkhorst, Pieter (Piet) Jacobus Meijer raakte in de oorlog betrokken bij het verzet. Op 11 december 1943 overviel hij met enige kornuiten uit de ondergrondse een distributiekantoor van rantsoenbonnen in Doetinchem Wisch. En begin 1944 een overval op een wapendepot op de Veluwe. Dit bleek een valstrik te zijn. Piet moest, onder bedreiging van fusillade van een aantal gegijzelde bosarbeiders van Middachten, de Duitsers verklappen waar zich het hol bevond. Hij had feitelijk geen keus en wees hen de locatie van het hol. De familie Van Baaren zat op dat moment in het hol, werd opgepakt en weggevoerd naar Westerbork. Pieter ging na zijn verhoor op transport naar een werkkamp in zuidelijk Hessen, Duitsland. Hij wist te vluchten, maar de schuur waar Piet zich verborgen hield werd door mitrailleurvuur van Amerikaanse vliegtuigen getroffen, waarbij hij is gesneuveld.

Vader Pieter Jacobus deed op 30 april 1946 een verzoek aan de burgemeester van Rheden om onderzoek in te stellen naar het lot van zijn zoon. Hij lag begraven in het bos Fasenerie in oostelijk Aschaffenburg. Begin april 1945 is hij gestorven. Zijn stoffelijke resten werden in 1949 overgebracht naar Nederland en bijgezet op het Ereveld in Loenen.

Op deze grafsteen staat: P.J. MEIJER
24.1.1920 3.4.1945

John Striker deed onderzoek en schreef een verslag in *Ambt & Heerlijkheid van de Oudheidkundige Kring Rheden en Rozendaal*. (Jaargang 65 nr. 198 maart 2018)

Piet Meijer is bijgezet op het Ereveld in Loenen.